

Báthory Kinga: Mészöly Miklós *Megbocsátás* című elbeszélésének elemzése

A *Megbocsátás* című elbeszélés Mészöly Miklós egyik kései munkája, 1984-ben jelent meg először. Nem fenyegette az a veszély, ami a munkásságának kezdetén született novelláit, hogy maga az alkotó vagy a kritika elutasítja vagy megpróbálja úgymond kitörölni az életműből, mint ahogy a *Vadvizek*ben megjelent legtöbb novellával történt. Határozottan megfigyelhető benne a Mészölyre jellemző elbeszélés-technika, az elhallgatásokra épülő szerkesztés. A műfajmegjelölésre sokhelyütt a kisregényt olvashatjuk, én mégis elbeszélésnek nevezem, mégpedig azért, mert egyértelműen egy cselekményszálon fut a történet, hat szereplője van, tehát a kis szereplőszám kritériumának is megfelel, és mivel időmegjelölés alig van a műben, a történet által felölelt időtartamot nem lehet pontosan megállapítani, egy éven belülre tehető, de ennek ellenére vagy épp emiatt szerves egészet alkot.

A bírósági írnok az első megjelenő szereplő, ő látja az állandósuló füstcsíkot az égen, és azt gondolja, hogy „Az lett volna valamilyen győzelem, ha ez a füstcsík nem foszlik szét, továbbra is ott marad a városszél fölött...”¹⁴⁸, mintha győzedelmeskedni akarna a természet törvényei fölött, hiszen elvileg a szélnek, a légmozgásnak szét kéne zavarnia a vonat füstjét. Olyan dolog fölött akar ráadásul győzelmet aratni, amire

¹⁴⁸ Mészöly Miklós: A megbocsátás 1984., online elérhető:
<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=513&secId=46050&qdcId=3&libraryId=-1&filter=M%C3%A9sz%C3%B6ly+Mikl%C3%B3s&limit=1000&pageSet=1>

semmi befolyása sincs, hiszen nem őmiatta került oda a füst, és a szelet sem tudja megállítani. Egyedül a gondolatai erejére támaszkodhat, de az a valóságban (vagy a valóságot utánczó fikcióban) elég minimális hatással bír a természeti jelenségekre. Tehát itt találjuk az első nyomot arra vonatkozóan, hogy ez a történet valami módon a valóságosság fölött áll, azon túl van, az álmvilághoz hasonlítható leginkább, mivel álmában az ember esetenként tudja irányítani az eseményeket. A füstcsík később is többször megjelenik, jelezve a változatlanságot, az egyik markáns kép az, amikor a vonatállomás fölött a többi füstcsík menetrendszerűen eloszlik, de ez az egy megmarad. „Arról nem lehetett szó, hogy nem látták, kizárólag csak arról, hogy nem szenteltek neki figyelmet.”¹⁴⁹ Tehát az otléte nem függ mások észlelésétől, az írnok látta, még mindig látja, tehát egyértelműen létezik. Szerintem nagyon fontos az, hogy számára létezik, olyan, mintha az ő álma lenne az egész világ, vagy mintha azért létezne egyedül neki a füst és a város körülötte, mert ő a megalkotója, mintha művész, író lenne. Ahogyan ő észrevette és maradásra bírta a gondolata erejével a füstöt, ami örökre ott marad, úgy lesz maradandó a műalkotás, amit létrehoz a művész és befogad a befogadó.¹⁵⁰

Ugyanerre a művészi cselekvésre és befogadási aktusra reflektál az írnok feleségének, Anitának a hobbija: fa táblába éget képeket. Ez a vonzódás a tűzhöz gyermekkorától kíséri az életét, csak akkor még nem professzionálisan alkotott ebben a művészeti ágban, hanem ellopott gyufaszálakkal és hasonló eszközökkel égetett

¹⁵⁰ Szentesi Zsolt: Az ismétlődés és a metaforikus epikai struktúra Mészöly Miklós Megbocsátás c. művében. Eger, 1993. 104. old.

mintákat tárgyakba. Az édesapja nem nézte jó szemmel mindezt, megpofozta érte, amikor egyik asztalukat összeégette, ennek a pofonnak az emléke a gondolataiban is végigkíséri az életét, de az arcán egy kis sebhely látható emlékeztetőül is szolgál.

A két jelkép, a füst és a parázs több okból összekapcsolódik. Mindkettő a tüzet kísérő jelenség, fizikailag kapcsolódnak hozzá, jelelméleti szempontból indexei a tűznek.¹⁵¹ Emellett olyan ez a két jelenség, mintha egymás párjai lennének, ketten együtt szimbolizálnák a művészi alkotás és befogadás folyamatát. Anita égetése visszavonhatatlan folyamat, nem lehet rajta javítani, megszületett az alkotói terv, hogy a madarak őszi elvándorlását fogja ábrázolni, és ezt meg is valósítja. Azzal, hogy olyan állatok téli költözéséről mintázza művét, amelyek valójában nem is költöző madarak, a művészet fikcionális jellegét hangsúlyozza, amin nem lehet számon kérni a valóságot („Útra készülődtek a flamingók, a verebek, a szarkák és az ökörszemek.”¹⁵²), a természetellenességét pedig azzal hangsúlyozza, hogy épp azok a dolgok lesznek sötétek az égetés miatt a képen, amelyeknek a valóságban világosnak kéne lenniük, például a nap. És itt kapcsolódik hozzá a füsthöz, ami, mint már az előbb említettem, természetellenesen stabilan van jelen az égen és egyben az írrok életében.

A Szentesi-tanulmány szerint az írrok és a feleségének kapcsolata nem a szeretetből, a szerelemből fakad, hanem a megszokás tartja együtt őket és a

¹⁵¹ Pethő József: Jelentéstan. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 2006.

¹⁵² <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=513&secId=46050&qdcId=3&libraryId=-1&filter=M%C3%A9sz%C3%B6ly+Mikl%C3%B3s&limit=1000&pageSet=1>

szexualitás.¹⁵³ Az én olvasatomban a házások kapcsolata teljesen más természetű, bár nem vitatom, hogy nem szokványos és egyszerű. Viszont az előbb említett két szimbólum összekapcsolása és az, hogy ezek kettejükhöz külön-külön köthetők, arra enged következtetni, hogy köztük is szoros kapcsolat van. Amikor „gyufaszálkirálynőnek” nevezi a feleségét az írnok hirtelen felindulásból, zavarba is jön, mert nem értette, miért jött elő belőle és honnan ez az elnevezés, de épp a becézés egyedisége és alkalomhoz illősége az érzelmek mélységét mutatja, amelyek spontán törtek elő a pillanat hevében. Annyira ismerik egymást, olyan régóta élnek együtt, annyi közös élmény köti össze őket, hogy az együttlétük egyfajta szimbiózis, az ilyen kapcsolatokra szokták azt mondani, hogy befejezik egymás gondolatait, ami azért lehetséges, mert teljesen egymásra vannak hangolódva. A házasságról való sztereotip gondolkodás pedig azt mondatná velünk, hogy a többgyermekes házások, akik már több mint 10 éve együtt élnek, nem élnek aktív szexuális életet, a műbeli házaspárról viszont mindez nem mondható el. Hasonlóságot véltem felfedezni Virginia Woolf *A világitótorony* (1927) című regényének Mr. és Mrs. Ramsayére emlékeztettek, mivel mindkét történetben a fiúgyermek gyűlöli az édesapját, de nem igazán tudja megmondani, hogy miért. A megoldáshoz *A világitótorony*ban nem jutunk közelebb, ott a kisfiúnak fény derül az apja iránt érzett féltékenységre, amiért az jobban leköti édesanyja figyelmét, mint ő: ez a jelenség, hogy a kisfiú szerelmes az anyjába és féltékeny az apjára, már régóta ismert a pszichológusok körében. Ennek a *Megbocsátásban* egy változatát látom, amennyiben a fiú itt is gyűlöli az apját, bár nem

¹⁵³ Szentesi Zsolt: Az ismétlődés és a metaforikus epikai struktúra Mészöly Miklós *Megbocsátás* c. művében. Eger, 1993. 108. old.

tudja megmondani, hogy igazából miért, és szerelmes a nagynénjébe, Máriába, akire az édesanyja sok tekintetben hasonlít, a vonásai, a beszéde – nyilván, hiszen testvérek –, de Mária a szebbik testvér. Sokat volt együtt a gyerekekkel, a karácsonyi hagyományuk is összeköti őket, tehát ő egyfajta második anyuka a számukra, amióta velük él. Ezek miatt érzem a két történet, a két család között a kapcsolatot rokonnak, ami megerősíti a *Megbocsátás* házaspárjának kapcsolatáról alkotott véleményemet.

A másik nagyon fontos szimbólum a műben a kereszt alakban látható testek képe. A mű két központi nőalakja, Anita és Mária, illetve az ötödik fejezetben leírt női áldozat testtartása veszi fel a kereszt alakját. Mária sajátos szokásáról, miszerint nyaranta a kertben meztelenül fekszik a napon, rögtön az első róla szóló leírásból értesülünk: „Kora nyártól nyár végéig mindennap egy órát meztelenül napozott a nagy mogyoróbokrok mögött, kereszt formán széttárt karokkal feküdt a pázsiton, combját szorosan összezárta, mint egy gyengéden földre helyezett szobor, gyolcsból kivágott plasztikus alakzat.” Máriának a szűzies mivoltát több alkalommal hangsúlyozza a szöveg, azt is megtudjuk, hogy nemcsak a külseje miatt szűzies, hanem még nem is vesztette ez az ártatlanságát, emellett a neve is hívószóként megidézi Szűz Mária képét. Az emlegetett októberi évforduló, ami valószínűleg az októberi forradalom évfordulója vagy az aradi vértanúk kivégzésének évfordulója lehet, szintén erre a testtartásra készíti annak ellenére, hogy a nyár már elmúlt: „Otthon aztán még egyszer lemosdott, meztelenül lefeküdt a rongyszőnyeges padlóra, széttárta a karját, összezárta

a combját, és lehunyta a szemét.”¹⁵⁴ A helyzetben a meztelenség a meglepő. A krisztusi testtartás alapvetően szimbolizálhatja az áldozatvállaló jellemet, vagy esetleg a vallásosságot, a lelki közösséget a Megváltóval, de az, hogy mindezt meztelenül teszi, olyan, mintha provokálni akarná a külvilágot. A kertbeli meztelen napozás különösen visszatetsző, hiszen nem egyedül él a házban, még ha a testvére nem is zavarja, mert együtt nőttek fel, tehát látták egymást meztelenül, még akkor is ott vannak a gyerekek (Gergely talán ezért szeretett bele), és főleg ott a két férfi: az írnok és az írnok apja. Ez bizonyos szempontból a testvére felé mutatott tiszteletlenség, hiszen képletesen felkínálja magát az írnok tekintetének. A meztelenség egyfajta exhibicionizmus, Mária tisztában van a szépségével, és olyan, mintha felkínálkozna a világnak. Az októberi szobában napozás pedig ezen a gondolatmeneten végighaladva olyan, mintha a hősi halált haltak számára kínálná fel magát mintegy tiszteletadásból. Karácsonykor Mária hagyományosan feketébe öltözött, ebben a kontextusban értelmezhető mindez egyfajta gyászruhának, amit a szüzessége miatti gyermektelensége fölött érzett szomorúságának kifejezésére vesz fel, hiszen a karácsony a keresztény hagyomány szerint Jézus születésének napja, tehát az a nap, amelyiken Szűz Mária életet adott, és az ő nevét viselő Mária pedig még nem szülhetett.

Anita karácsonykor veszi fel a testhelyzetet, de nála a szöveg nem a kereszt szót használja: „Lassan odament az ablakhoz, széttárta a karját, és nekitámaszkodott az

¹⁵⁴<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=513&secId=46050&qdcId=3&libraryId=-1&filter=M%C3%A9sz%C3%B6ly+Mikl%C3%B3s&limit=1000&pageSet=1>

ablakkeretnek. Olyan volt, mint egy hirtelen napvilágra került T idom.”¹⁵⁵ Ugyanaz a dolog más-más helyzetben különböző jelentéseket vehet fel: itt a testhelyzet azonos, viszont az, hogy Anitánál nem keresztnek, hanem T idomnak nevezi az elbeszélő, azt jelentheti, hogy ő nem az áldozat típusú nő, hanem a gyakorlatias, önálló típus. Erre utal a forma műszaki jellegű megnevezése, hiszen a műszaki tudományokhoz kapcsolódó fogalmakat hagyományosan a férfiakhoz, a férfiassághoz kapcsoljuk, akik szintén a hagyomány szerint az önállóbb nem. Tehát ha egy nőt egy maszkulin fogalomhoz társítunk, akkor a nőhöz hozzákapcsolhatjuk a tradicionális maszkulin vonásokat is.

Kettejük kereszthelyzete közé ékelődik be a meggyilkolt nő képe. „És a letaglózott búza közepén feküdt a halott nő. Karját kereszt formán dobta el magától, combját szorosan összezárt. Hófehér ruha volt rajta. Csak a szoknya alját díszítették – mint valami szegély – kisebb meg nagyobb akvamarin pöttyök.”¹⁵⁶ A bekezdés további részében megtudjuk, hogy a helikopter pilótája, aki felfedezte a testet véletlenül felfújta a lány szoknyáját a derekáig, de addig ügyeskedett, amíg vissza tudta fűjni a helyére és csak ezután hívott illetékeseket. Itt is ugyanúgy kiemelt az összezárt lábak helyzete, ami Máriánál is olvasható, de jelentős különbség az, hogy a halott lány ruhában van, ráadásul fehér ruhában. Nála egyértelműen elfogadható az áldozat-nő párhuzam, akivel nem tudni, hogy mit tettek a gyilkosai, de még halálában is meg tudta őrizni a szüzies képet magáról, ezért érezte a helikopterpilóta a kényszert, hogy visszaigazítsa a ruhát a lányra, mert a derékig emelt szoknya nem fejezte volna ki

a lány ártatlan áldozat mivoltát. A ruha megléte lehet az igazolás arra vonatkozóan, hogy Mária ruhátlansága jelentéssel bír, akár azzal a jelentéssel, hogy a ruháitól való megszabadulás után az érintetlenségétől is meg szeretne válni.

Így értelmezve a művet, a karácsony esti esemény, az írnok és Mária között lezajlott aktus egy kiprovokált cselekedet, amire csak azért kerülhetett sor, mert az írnok túl sokat ivott az ünnepi vacsora közben és után, emiatt pedig a felelősség nagyobb részét Máriát terheli. A 21. fejezetben emiatt Anita nem véletlenül foglalkozik Mária elképzelésével, hogy hogyan fekszik a padlón, hogyan kínálja magát, és a férjéről egy szó sem esik, mintha nem is lenne fontos, hogy ott van-e vagy nincs. Mindezekből az következik, hogy a *Megbocsátás* cím arra vonatkozhat, hogy Anitának kell megbocsátónak lenni, de nem a férjével, hanem a testvérével szemben. A testvére az, aki elárulta, az egyetlen dolgot, ami még egyedül az övé volt, a férjét is megszerezte magának, ahogy korábban az édesanyjukat kisajátította (amikor Mária mesélt egy történetet arról, hogy az édesanyja hogyan fésülte a haját, Anitának figyelmeztetnie kellett, hogy mindkettejüknek az anyjáról beszél, nem csak a sajátjáról), és ahogy a gyerekei figyelmét elvonta az anyjuktól. Azt pedig, hogy Anita megbocsát-e, nem tudhatjuk meg, azt mindenki maga dönti el, hogy képes lenne-e hasonló helyzetben megbocsátani. A jó testvérek olyanok, mintha egyek lennének, összeköti őket a gyerekkori sok emlék, a harcok a szülők ellen, ahol egymás bajtársai. És az igazi bajtársak nem árulják el és nem hagyják el egymást soha.

Irodalomjegyzék:

Mészöly Miklós (1984): *Megbocsátás*.

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=513&secId=46050&qdcId=3&libraryId=-1&filter=M%C3%A9sz%C3%B6ly+Mikl%C3%B3s&limit=1000&pageSet=1>

Pethő József (2006): *Jelentéstan*. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza

Szentesi Zsolt: *Az ismétlődés és a metaforikus epikai struktúra Mészöly Miklós Megbocsátás c. művében*. In: Bernáth Árpád (szerk.) (1990): *A műértelmezés helye az irodalomtudományban*, József Attila Tudományegyetem, Szeged.